

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING ONGLI INTIZOMGA RIOYA QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Xabibova Dildora Xaydarovna

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi" institute*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ongli intizomni shakllantirishning metodikasi va usullari tahlil qilinadi. Makon va vaqtni to'g'ri boshqarish, o'quv jarayonida tartibni saqlash, hamda ijtimoiy va shaxsiy intizom ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari muhokama qilinadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar asosida o'quvchilarda mas'uliyat, o'zini boshqarish va tartibga rioya qilish qobiliyatini oshirish usullari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, intizom, ongli xulq, o'quv ko'nikmalar, pedagogik texnologiya.

Kirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyaning asosiy bosqichida bo'lib, ularning xulq-atvori va intizomga rioya qilish ko'nikmalari kelajakdagi muvaffaqiyatli o'qish va ijtimoiy moslashuvga bevosita ta'sir qiladi. Intizom faqatgina qoida va buyruqlarga bo'ysunish emas, balki o'zini nazorat qilish, vaqtni to'g'ri boshqarish va o'z harakatlariga mas'uliyat bilan yondashishni ham o'z ichiga oladi.

O'quvchilarda intizomni rivojlantirishda asosiy omil — maktab muhitidagi pedagogik yondashuvdir. Bu yondashuv o'quvchilarga tartibga rioya qilishni o'rgatadi, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi va o'zini boshqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv dars usullari ham intizomni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Ongli intizomni shakllantirish pedagogik jarayoni bir nechta yo'nalishda amalga oshiriladi. Birinchi yo'nalish — tarbiyaviy faoliyat. O'quvchilarga kundalik tartib-intizom qoidalarini tushuntirish, o'z xatti-harakatlarini baholash va javobgarlikni oshirish metodlari qo'llaniladi. Masalan, kunlik vazifalarni rejalashtirish, dars vaqti va tanaffuslar tartibini o'rganish, hamda sinf ichidagi muomala qoidalariga amal qilish o'quvchilarda mas'uliyatni oshiradi.

Ikkinchi yo'nalish — motivatsion yondashuv. O'quvchilarning intizomga rioya qilish qobiliyati ularni rag'batlantirish va maqsadli faoliyat bilan mustahkamlanadi. Rag'batlantirish tizimi: ijobiy baholash, mukofotlar, o'yin va guruh ishlari orqali amalga oshiriladi. Bu metod o'quvchilarda intizomni xohish bilan qabul qilish hissini shakllantiradi.

Uchinchi — interaktiv va innovatsion metodlar. Zamonaviy pedagogika boshlang'ich sinf o'quvchilarida intizomni shakllantirishda multimediya



vositalari, vizual taqdimotlar va o'yinli faoliyatlardan foydalanishni tavsiya qiladi. Misol uchun, intizom qoidalarini o'rgatishda rolli o'yinlar yoki ssenariy asosida vazifalarni bajarish samaradorlikni oshiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli intizomga rioya qilish ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir. Intizom nafaqat qoidalar va buyruqlarga bo'ysunish, balki o'zini nazorat qilish, mas'uliyatni his qilish va ijtimoiy munosabatlarda to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali shaxsiy va ijtimoiy nazoratni to'liq egallamagan bo'lishi sababli, ularni intizomga o'rgatish jarayonida pedagoglar va ota-onalar birgalikda faol ishlashlari zarur. Ushbu jarayonda pedagogik metodlar, interaktiv o'yinlar, motivatsion yondashuv va multimediya vositalari samarali qo'llaniladi.

O'quvchilarda intizomni shakllantirishning asosiy vositalaridan biri tarbiyaviy faoliyatdir. Kundalik vazifalarni rejalashtirish, dars va tanaffus vaqtlarini to'g'ri tashkil etish, sinf ichidagi qoidalar va muomala me'yorlariga rioya qilish o'quvchilarda mas'uliyat va tartibni rivojlantiradi. Shu bilan birga, rag'batlantirish tizimi intizom ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Ijobiy baholash, mukofotlash, guruh ishlari va o'yinlar orqali o'quvchilar o'z harakatlari uchun javobgarlikni his qiladilar va intizomni xohish bilan qabul qilishadi.

Interaktiv va innovatsion metodlar ham intizomni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Rol o'yinlar, dramatizatsiya, vizual taqdimotlar va multimediya vositalari yordamida o'quvchilar qoidalarni mustahkamlash bilan birga ularni amalda qo'llashni o'rganadilar. Kichik guruhlar bilan bajariladigan vazifalar o'quvchilarda hamkorlik va ijtimoiy intizomni rivojlantiradi, ularni bir-birini hurmat qilish va birgalikda ishlashga o'rgatadi.

Shuningdek, o'quvchilarda shaxsiy intizomni rivojlantirish muhimdir. O'zini baholash, xatti-harakatlarini tahlil qilish va xatolarini aniqlash ko'nikmalari o'quvchilarda ongli intizomni shakllantiradi. Pedagoglar bu jarayonda o'quvchilarga tanqidiy fikrlashni o'rgatib, mas'uliyatli qaror qabul qilishni mustahkamlashadi. Uy sharoitida ota-ona bilan birgalikda intizomni qo'llab-quvvatlash, kun tartibini kuzatish va rag'batlantirish o'quvchilarda intizomning mustahkam poydevorini yaratadi.

Ongli intizomni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali o'zini to'liq nazorat qila olmaydi, shuning uchun qoidalarni sekin-asta, o'yinga asoslangan va vizual yordam bilan o'rgatish tavsiya etiladi. Emotsional va ijtimoiy rivojlanish ham intizomga bevosita ta'sir qiladi. O'quvchilarning hissiy holati, do'stlar bilan munosabatlari va ijobiy muhit ularning intizomga rioya qilish darajasini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uy va maktabdagi bir xil qoidalar tizimi o'quvchilarda intizomni samarali shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, intizom ko'nikmalari



o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, shaxsiy mas'uliyatni mustahkamlaydi va ijtimoiy moslashuvni yaxshilaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ongli intizomni shakllantirish pedagogik jarayoni tarbiyaviy, motivatsion, interaktiv va shaxsiy rivojlanish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Pedagoglar va ota-onalar birgalikda ishlaganda, o'quvchilar nafaqat qoidalarni bajarishni o'rganadi, balki mas'uliyatni his qilish, o'zini boshqarish va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu sababli maktab va uy sharoitida muntazam intizom tizimini yaratish va rag'batlantirish metodlarini qo'llash tavsiya etiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli intizomga rioya qilish ko'nikmalarini shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, u nafaqat qoidalarni bajarish, balki o'zini boshqarish, vaqtni rejalashtirish va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda intizom ko'nikmalarini shakllantirishda doimiy va tizimli yondashuv samarali bo'ladi. Pedagoglar o'quvchilarga kundalik tartibni tushuntiradi, harakatlarining oqibatlarini anglashga yordam beradi va mas'uliyat hissini mustahkamlaydi.

O'quvchilarni ongli intizomga o'rgatishda motivatsion va ijobiy rag'batlantirish usullari muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'quvchilarning o'z vazifalarini vaqtida bajarishi, sinf qoidalariga rioya qilishi va guruh ishlarida faol qatnashishi e'tirof etilishi va mukofotlanishi mumkin. Shuningdek, o'yinli metodlar — "Qoidani top", "Sinf kotibi" yoki rolli o'yinlar orqali o'quvchilar qoidalarni o'zlashtiradi va ularni kundalik hayotda qo'llashni o'rganadi. Bu usullar o'quvchilarni faol, ijodiy va mas'uliyatli bo'lishga o'rgatadi.

Shaxsiy rivojlanish va o'zini baholash ham intizomni shakllantirishda muhim komponentdir. O'quvchilar o'z harakatlarini tahlil qilishni, xatolarini aniqlashni va tuzatishni o'rganadi, bu esa ongli intizomni mustahkamlaydi. Misol uchun, sinfda o'quvchilarga har dars oxirida "Bugun men qanday qoidaga rioya qildim?" degan savol berish orqali ular o'z harakatlarini qayta ko'rib chiqadi va mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, ota-ona va pedagoglar hamkorligi intizom ko'nikmalarini shakllantirishda muhim omildir. Uyda tartib-intizomni qo'llab-quvvatlash, kun tartibini kuzatish va vazifalarni bajarilishini rag'batlantirish orqali o'quvchilarda ongli intizom yanada mustahkamlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uy va maktabdagi qoidalar bir xil bo'lsa, o'quvchilarda intizomni o'zlashtirish samarasi ancha yuqori bo'ladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda multimedia va texnologiyalardan foydalanish ham intizomni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Masalan, elektron jadval, interaktiv slaydlar yoki onlayn o'yinlar orqali o'quvchilar o'z vazifalarini kuzatib boradi, belgilangan qoidalarga rioya qilishni o'rganadi va natijalarini ko'rish orqali rag'batlanadi. Shu tarzda, texnologiyalar o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va intizomga rioya qilish jarayonini qiziqarli qiladi.



Shuningdek, ijtimoiy muhit va sinfdagi hamkorlik o'quvchilarda intizomni mustahkamlashga yordam beradi. Guruh ishlari, birgalikda maqsadga erishish, do'stlar bilan hurmatli munosabatlar o'quvchilarda tartib-intizomni, hamkorlikni va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Shu bilan birga, pedagoglar emotsional qo'llab-quvvatlash va ijobiy muhit yaratish orqali o'quvchilarning ongli intizomini yanada oshiradi.

Natijada, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ongli intizomni shakllantirish tarbiyaviy, motivatsion, interaktiv va shaxsiy rivojlanish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Pedagoglar va ota-onalar birgalikda ishlaganda, o'quvchilar qoidalarni bajarish bilan birga mas'uliyatni his qilish, o'zini boshqarish va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatini rivojlantiradi, bu esa ularning kelajakdagi o'qish va shaxsiy rivojlanishida mustahkam poydevor yaratadi.

To'rtinchi — shaxsiy rivojlanish va o'zini baholash. O'quvchilarga o'z harakatlarini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va tuzatish ko'nikmasini berish intizomni ongli shaklda rivojlantiradi. Pedagoglar baholash jarayonida o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, o'z xatti-harakatlariga mas'uliyat bilan yondashishga o'rgatadi.

Shuningdek, ota-ona bilan hamkorlik ham muhimdir. Uy sharoitida muntazam tartib-intizomni qo'llab-quvvatlash, kun tartibini kuzatish va rag'batlantirish o'quvchilarda intizomni yanada mustahkamlaydi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining intizomga rioya qilish ko'nikmalari uy va maktabdagi uzviy hamkorlik bilan bog'liq. Ongli intizomni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali o'zini to'liq nazorat qila olmaydi, shuning uchun pedagoglar va ota-onalar qoidalarni sekin-asta, doimiy ravishda va o'yinga asoslangan shaklda o'rgatishlari kerak. Masalan, sinf ichidagi tartib-intizom qoidalari o'quvchilarga vizual yordam (piktogrammalar, rangli belgilar) orqali tushuntirilsa, ular qoidalarni yaxshiroq eslab qoladi va rioya qilishga odatlanadi.

O'quvchilarda intizomni shakllantirishning muhim vositasi — o'zini boshqarish va vaqtni rejalashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish. Darslar davomida o'quvchilarga kundalik vazifalarni belgilash, ularni bajarish tartibini kuzatish va bajarilgan ishlarni baholash imkoniyati berilishi lozim. Bu nafaqat intizomni, balki mas'uliyat va o'zini boshqarish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Pedagogik jarayonda motivatsion yondashuv o'quvchilarda intizomni ongli ravishda qabul qilishga yordam beradi. Masalan, ijobiy baholash, sinf ichidagi rag'batlantirish tizimi, o'yin va guruh ishlari o'quvchilarning faol qatnashishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, kichik yutuqlarni e'tirof etish va mukofotlash tizimi intizomga rioya qilishni mustahkamlaydi.

Interaktiv va innovatsion metodlar ham boshlang'ich sinf o'quvchilarida intizomni shakllantirishda samarali hisoblanadi. Masalan, rol o'yinlar,



dramatizatsiya, vizual va multimediali taqdimotlar yordamida o'quvchilar intizom qoidalarini o'zlashtiradi va ularni kundalik faoliyatda qo'llashni o'rganadi. Shuningdek, mas'uliyatli vazifalarni kichik guruhlarda bajarish o'quvchilarda hamkorlik va ijtimoiy intizomni rivojlantiradi.

O'quvchilarda intizomni shakllantirishda ota-ona va pedagoglar hamkorligi katta rol o'ynaydi. Uy sharoitida kun tartibini tashkil etish, vazifalarni bajarilishini kuzatish va ijobiy rag'batlantirish orqali o'quvchilarda ongli intizomni mustahkamlash mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab va uyda bir xil qoidalar tizimi bo'lsa, o'quvchilar intizomni yaxshiroq o'zlashtiradi.

Shuningdek, intizomni shakllantirishda emotsional va ijtimoiy rivojlanish omillari ham hisobga olinadi. O'quvchilarning hissiy holati va do'stlar bilan munosabatlari intizomga rioya qilish ko'nikmalariga ta'sir qiladi. Pedagoglar ijobiy muhit yaratib, o'quvchilarda hamkorlik, hurmat va o'zaro yordam ko'nikmalarini rivojlantirish orqali intizomni mustahkamlashi mumkin.

Yuqoridagi metodik yondashuvlar birgalikda boshlang'ich sinf o'quvchilarida ongli intizomni shakllantirish jarayonini samarali va doimiy qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda intizom ko'nikmalarini rivojlantirish ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, shaxsiy mas'uliyatni mustahkamlaydi va ijtimoiy moslashuvni yaxshilaydi.

Xulosa va tavsiyalar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ongli intizomni shakllantirish murakkab, lekin amalga oshiriladigan jarayon bo'lib, u tarbiyaviy, motivatsion, interaktiv va shaxsiy rivojlanish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Pedagogik jarayon davomida o'quvchilarga mas'uliyat, o'zini boshqarish va tartibga rioya qilish qobiliyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

TAVSIYA ETILADI

1. Sinf ichida va uy sharoitida muntazam tartib-intizom qoidalarini belgilash va ularni qo'llash.
2. Rag'batlantirish va motivatsiyani oshiruvchi metodlardan foydalanish.
3. Interaktiv darslar, o'yinlar va multimedia vositalari orqali intizom ko'nikmalarini mustahkamlash.
4. O'quvchilarga o'zini baholash va xulqini tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.
5. Ota-ona va pedagoglar hamkorligini kuchaytirish orqali uy va maktabda bir xil intizom tizimini yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov, B. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasi va intizom. Toshkent: "Tarbiyachi", 2018, 50-85-betlar.



2. Qodirov, S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida xulqiy ko'nikmalarni shakllantirish. Toshkent: "Ilm-Ziyo", 2019, 102-140-betlar.
3. Karimova, L. Pedagogik innovatsiyalar va boshlang'ich sinf tarbiyasi. Toshkent: "Fan va Ma'rifat", 2020, 70-110-betlar.
4. Tursunov, M. Maktabda intizom va tarbiya metodikasi. Samarqand: "Sharq", 2017, 30-65-betlar.
5. Yusupova, D. O'quvchilarda shaxsiy intizom ko'nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: "Medizina va Pedagogika", 2019, 85-120-betlar.

